

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדרך

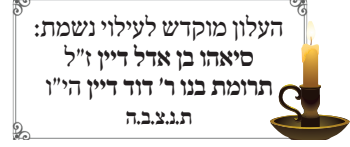

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

שבוע פרשת חיי שרה

יום א' ט"ז השוון-שבת כ"ט השוון תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: סיאהו בן אדל דיין ז"ל תרומת בנו ר' דוד דיין הי"ו ת.ג.צ.ב.ה

בבא בתרא קמ"ה-קנ"א

דף קמ"ה ע"א

אמר רב פפא, הלכתא בין שמת הוא בין שמתה היא, והדר ביה הוא מוהרי הדר, קדושי לא הדר; הדרא בה איהי אפילו קדושי נמי הדר. אממר אמר קדושי לא הדר, גזירה שמא יאמרו קדושין תופסין באחותה.

נידון הסוגיא הוא בקידושין שלא באו לידי נישואין, אם משום שהבעל חזר בו או מת, אם משום שהאשה חזרה בה או מתנה, מה דין הקידושין והמתנות שנתן לה, האם חוזרים לבעל או יורשיו, דהרי יש כאן טענה שלא נתן לה אלא על מנת לכנסה. ויש כאן שני נידונים, המתנות וכסף הקידושין, ולמסקנת ההלכה אפילו כשגירשה או מת המתנות חוזרין לו או ליורשיו, והטעם דאומדנא גדולה היא שלא נתן לה המתנות אלא ע"מ לכונסה אבל אם יתבטלו הנישואין יחזרו לו המתנות, ואין חילוק במתנות בין ששלח לה קודם אירוסין לאחר שנתקשרו בשידוכין ובין שנתן לה אחר אירוסין דאין שום טעם לחלק ביניהם. ולקמן יבואר דזהו בכל מיני מתנות של כסף וזהב ותכשיטין וכלים ובגדים שלא בלו, ובמיני מאכלים ומשקים הדין אחר.

וכל זה במתנות, אבל כסף הקדושין, בין שקידשה בכסף ובין בשוה כסף אפילו קידשה בכסום גדול, אין הקדושין חוזרין לו אחר אירוסין בין שחזרה בה היא וכפאתו שיגרשנה ובין שחזר בו הוא וגירשה ובין שמת הוא ובין שמתה היא, או אפילו גירשה מפני שאסורה עליו באיזה איסור [אבן העזר סימן נ' חלקת מחוקק סק"א] אין הקדושין חוזרין לו והרי הם מתנה גמורה, ואף על גב דפשיטא דגם בקדושין יש אומדנא שלא נתן לה אלא ע"מ לכונסה, מ"מ כדי שלא יאמרו שנתבטלו הקדושין וקדושין תופסין באחותה או בשאר ערוה שלה שאסורה עליו גם לאחר מיתתה כמו אמה וכיוצא בה.

ולכן אם היו קדושי טעות פשיטא שהקדושין חוזרין, אמנם בשו"ע [שם] כתב דגם בקדושי ספק הקדושין חוזרין, ותמהו עליו הח"מ והב"ש, דהא בקדושי ספק צריכה גט ומספק נאסרו עליו קרובותיה ולמה לא נגזור בזה ג"כ שלא יחזרו הקדושין כדי שלא יאמרו קדושין תופסין בודאי באחותה. ובספר המקנה תירץ דכיון דמדינא הקדושין חוזרין ורק מפני הגזירה אינם חוזרים, דיו שנגזור בוודאי קדושין ולא בספק, ועוד דבספק יש גזירה להיפך, אם לא יחזרו הקדושין יאמרו שהיה וודאי קדושין ויאמרו אין קדושין תופסין באחותה ובאמת תופסין מספק, וכיון שיש גזירה בשני הצדדים מוטב יותר לאוקמיה אדינא. ובאחרונים תירצו בעוד אופנים.

חמשה דברים נאמרו בשושבינות נגבית בבית דין, וחוזרת בעונתה, ואין בה משום רבית ואין השביעית משמטתה, ואין הבכור נוטל בה פי שנים וכו'.

דיני שושבינות מבוארים בדף קמ"ד וקמ"ה, והיות דאין מנהג זה נוהג בינינו כתב השו"ע שראה שלא להאריך בזה, ועיקר הדינים נתבארו בטור.

כתב הטור [סימן ס']. דרך הבחורים כשאחד נושא אשה חבריו שולחין לו דורונות כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שהוציא על החופה, ובאים ואוכלים עמו ז' ימי המשטה או מקצתם, וכשישאו גם הם הוא פורע להם מה שעשו לו ושולח לכל אחד ואחד מהם כפי מה ששלחו לו ואוכל ושותה ושמח עמהם, וזה נקרא שושבינות, פירוש מריעות.

ומבואר בסוגיא דיש לזה דין מלוה, שאם אחד שלח לחבירו ונשא הוא אחר כך ולא חזר חבירו ושולח לו יכול לתובעו בבית דין. אבל אינו יכול לתובעו קודם שישא, ולא עוד אלא דאם רצה המחזיר להחזיר לו קודם שנשא

כולל ומכון ראש פינה:

יכול לומר לא אקבל ממך עתה עד שאשא אשה שאני רוצה לשמוח עמך כדרך ששמחת עמי, ודומה למלוה גם בזה שפעמים שאין הלוה רשאי לפרוע שלא מדעת המלוה כגון הלוהו בישוב לא יחזיר לו במדבר בע"כ, וזהו ג"כ אצל החתן הזה הוה כהחזיר לו במדבר שהוא מגרעו מכבודו [הרב המגיד פ"ז מזכיה]. ולקמן יבואר שלענין שביעית אין לשושבינות דין מלוה.

ומבואר לקמן [ע"ב] דאפילו כשנושא אינו יכול לתובעו אא"כ נשא כדרך שנשא הראשון אבל אם משנה בשמחתו מכפי הראשון אינו חייב להחזיר לו, מפני שיכול לומר אין רצוני לעשות עמך אלא כפי שעשית עמי. ויש אומרים בין אם השינוי הוא בגרעון שמחה מכפי הראשון כגון שהראשון נשא בתולה והוא אלמנה יכול לומר לו לכשתשא בתולה אפרע לך, וכן אם הראשון עשה שמחתו בפומבי וזה רוצה לעשות בצניעה או מפני שעת צרה היא או מפני שרוצה לצמצם בהוצאה יכול לומר לו לכשתעשה בפומבי אשלם לך, ובין להיפך שהשני בא להוסיף בשמחה שהראשון נשא אלמנה והיא בתולה או שהראשון עשה בצניעה והוא עושה בפומבי יכול הראשון לומר לו כשתעשה כמוני אשלם לך ולא באופן אחר [רש"ם] ויש אומרים דווקא כשבא לגרע בשמחה מכפי הראשון, אבל כשבא להוסיף בשמחה אין הראשון יכול לומר לו כן [טור בשם הרמ"ה]:

ואם בא השני להחזיר להראשון יותר מכפי מה ששלח לו מותר ואין בזה משום ריבית, דלאו אדעתא דריבית יהיב ליה, שהרי אם רצה היה פוחת, אלא מתוך שמחת מריעות הרבה בדורון. ולענין שביעית, אם עברה שביעית בין נשואי הראשון לנשואי השני אין שביעית משמטתו, דלא קרינן בזה לא יגוש שהרי אינו יכול לתובעו עד שיגיע זמנו שישא אשה ויחזיר לו, ולכן אם נשא השני ולא תבעו לראשון ואחר כך עברה שביעית אינו יכול לתובעו עוד, שהרי כיון שנשא היה ביכולתו לנוגשו וכשהגיעה שביעית קרינן ביה לא יגוש [הרב המגיד פ"ז מזכיה]:

לפעמים מעות השושבינות חוזרות ליורשיו, וכשחוזרת אין הבכור נוטל בה פי שנים, שאין הבכור נוטל חלק בכורה רק במוחזק ולא בראוי, וזה אינו מוחזק שהרי אם לא היה נושא אשה לא היה מחוייב לשלם לו, ומטעם זה גם היבם אינו נוטל בה כגון שאחר שנעשה שושבין לחבירו וחוזר חבירו לעשות לו שושבין ואכל ושמח עמו ולא הספיק זה לפרועו עד שמת החתן וייבם אחיו את אשתו אין היבם זוכה בו דאין היבם נוטל בראוי.

דף קמ"ה ע"ב

אמר רב כהנא, כללא דשושבינותא הוה במתא איבעי ליה למיתא, שמע קל טבלא איבעי ליה למיתא, לא שמע קל טבלא איבעי ליה לאודועיה, תרעומת אית ליה, שלומי משלם וכו'.

ראובן ששלח לשמעון שושבינות אין שמעון חייב להחזיר לו אא"כ יקראנו שיאכל וישתה וישמח עמו, ומיהו אם הוא בעיר או סמוך לה כל כך שאפשר לו לידע שראובן נושא אשה יש לו לבא מעצמו לאכול ולשתות ולשמוח עמו וליפרע לו, וכשלא בא צריך לשלם לו בשלימות אף על פי שלא אכל אצלו, שהרי מתחייב בעצמו מה שלא בא מעצמו. וכתב הרמב"ם דזהו במקום שאין מנהג לקרא לכל אחד ואחד אלא שכל השומע בא מאליו, אבל אם דרך לקרות צריך לקרא לו ואם קראו לו ולא בא צריך לשלם בשלימות אבל אם לא קראוהו פטור לגמרי:

ואם לא היה בעיר או סמוך לה באופן שלא ידע אם זה נשא אשה, צריך החתן להודיעו שיבא ואם לא הודיעו משלם לו מה שהוא חייב לו אלא שמנכה ממנו מה שהיה אוכל אילו היה שם ופורע המותר. וכתב ערוך השלחן לבאר למה אמרנו כשהוא בעיר והמנהג לקרות ולא קראו שפטור מכלום, וכאן צריך לשלם, דכשהוא בעיר ולא קראוהו הרי ביזה אותו כאילו אינו רוצה בחברתו ולמה ישלם לו, אבל כשאינו בעיר, מה שלא הודיעו הוא מפני שלא רצה להטריחו לבא ממרחק דכן דרך העולם. וכיצד מנכה לו, אם היה חייב לו זוז אינו משלם לו כלום מפני שלא היה מאכילו בפחות מזוז, היה חייב לו סלע מנכה לו חצי סלע דכן המנהג דמי ששולח סלע מאכילין אותו בחצי סלע ומסלע ולמעלה כל אחד מנכה לו כפי מה שראוי להאכיל למי ששלח דורון כזה שלפי ריבוי הדורון מכינין לכל אחד:

ואמרו לעיל [קמ"ד ע"ב] השושבינות נגבית בבית דין אבל השולח לחבירו כדי יין וכדי שמן אין נגבין בבית דין מפני שהוא גמילות חסדים, ומפרש הרמב"ם דהכי פירושו, דדין שושבינות שנגבית בבית דין אינה אלא כששלח מעות מזומן, אבל כששלח מיני אוכלין ומשקין אין לזה דין שושבינות, אפילו שלח לו בעת החופה ושמח עמו, דהתקנה לא היתה רק על מעות מזומן. ובראשונים נחלקו עליו ומפרשים דאין חילוק בזה, וזה ששינוי דכדי יין ושמן אין נגבית בבית דין, זה כשלא שלח בעת חופתו, או אפילו בעת חופתו אלא שלא הלך לשמוח עמו, דבזה אין דין שושבינות, ומאי דנקט התנא כדי יין ושמן, אורחא דמילתא נקט, דכשרוצה לאכול שם ולשמוח עמו שולח מזומן והחתן יכין בעדם, אבל אם אינו רוצה לאכול ולשמוח שם אלא מכיון להנותו שולח לו מיני מאכל ומשקה, אבל לדינא אין חילוק בין מעות למיני מאכל ומשתה:

תנו רבנן עתיר נכסין עתיר פומבי זה הוא בעל הגדות, עתיר סלעים עתיר תקוע זהו בעל פלפול, עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות, הכל צריכין למרי הטיא גמרא.

מצאנו בזה כמה פירושים, ובאמת כולם אמת, דכתב המהרש"א, בערוך בערך עתיר פירש עשיר בסחורות שיש בהן נפח כגון צמר כו', ור"ל שהוא עושר גלוי, וזהו בעל הגדה כמו שפירש הרשב"ם. וכן יש לפרש עתיר סלעין כו' דאינו כ"כ עושר גלוי, דכספים צריכין שמירה במקום מוצנע, אלא דבשעת חילוף שולחנו הן גלויים, וזהו בעל פלפול, שהפלפול נגלה בקול דברים אבל אינו נגלה תמיד הפלפול כמו בעל אגדה. ואמר עתיר משח עתיר כמזם כו', שהוא דבר שאינו נגלה כלל כמו מרגליות ואבנים טובות שאדם מניחן באוצר, זהו בעל שמועות שיש עמו הלכות ושמועות ואינו מגלן רק בעת צרכן, כדמסיים דהכל צריכין למרי חטיא וק"ל:

והמהר"ל ביאר, עתיר נכסים וכו', פי' מי שהוא עשיר בנכסים דהיינו קרקעות, זהו עתיר פומבי, כלומר עושרו מגולה, וזהו בעל הגדות, שהכל מבינים גדולים וקטנים והוא עשיר אצל הכל. עתיר סלעין עתיר תקוע, פי' מי שהוא עשיר במעות ובמטבעות זה עתיר תקוע, כלומר עשיר באמת ותקוע בו העושר, דכתיב וצרת הכסף בידך, וזהו בעל פלפול, שזה עשיר בודאי, שהמטבע הוא חריף להוציא, ולפיכך בעל הפלפול אשר הוא חריף נקרא עתיר במטבע, כי הוא יכול לקנות כל אשר ירצה על ידי פלפול שלו, כך יראה. עתיר משח עתיר כמזם, פירוש, כי מי שיש לו פירות שמוכרים במדה או משח הוא שמן, עושר זה נקרא עתיר כמזם, שהוא מונח באוצרו, היפך המטבע שהיה, בידו וזהו בעל שמועות אשר הם אצל האדם טמונות ולפעמים מוציא הדבר לגלוי כשהוא צריך להוראתו. והרי לך שלשה דברים, כי בעל הגדות עשיר מגולה אצל הכל, ובעל פלפול עשיר תקוע בידו וזהו בודאי עשיר בידו, כי מי שיש לו מטבע יכול לשאת ולתת כל שעה, וכמו שאמרו זוזי דאנשי עבדי ליה ספסרא, ולכך קאמר זהו בעל פלפול, ובעל שמועות עתיר בדבר שאין משתמש תמיד רק הוא מונח באוצר כשהיו צריכים לו.

ואמר הכל צריכים למרא חטי, ולא אמר הכל צריכים לבעל שמועות, כי אפשר שיכול להבין ולהוציא בעל פלפול מעצמו מה שיודע בעל שמועות, וא"כ אין בעל הפלפול צריך לבעל השמועות, אבל גמרא, דהיינו דברים שקבל בקבלה, כי החכמים ששמעו מחכמים גדולים נקראו בעלי גמרא, והכל צריכים אל זה, כי הדברים שהם בקבלה אי אפשר לדעת על ידי פלפול.

והבן יהודע כתב, עתיר נכסין עתיר פומבי זה בעל אגדות, נראה עתיר נכסין שסוחר בסחורות, ושולח ומביא מעיר לעיר סחורות מרובות שלוקח בהקפה ואינם שלו, ונמצא נראה עשיר מכח רבוי נכסים שנמצאים בידו, ועתיר פומבי, זה שיבואו לו סחורות מכמה מקומות כדי למכור, והוא לוקח עמלה, וכן לוקח וקונה בשביל אחרים, ונראה עשיר אך אין לו משלו, כי אם רק הוא מפורסם בנאמנות, ולכן שולחים ומביאים על ידו, ולא

השנים דומה בעל הדרשות שדורש מתורתן של חכמים, ונראה בעיני המון העם שהוא חכם גדול מהמת עריבות הדרשה בעיני המון העם, והוא אין לו משלו, ואינו חכם, כי כדי לדרוש בציבור פשטים אין צריך לזה חכמה גדולה, ועתיר סלעין הוא כמו בנק שיש לו מעות משלו וקונה שטרות בפחות ומוכר בהקפה, וקונה מלוה על פה והכל עושה במעותיו, ולזה ידמה בעל הפלפול, שאם אין לו חכמה משלו, לא יוכל לסדר דברי פלפול וחרפות, כי אין אלו דרשות של פשטים שיוכל כל אדם לאומרם, וגם זה ידמה לעתיר תקוע שהוא בעל קרקעות וחוכרים ושוכרם, שכל אלו משלו הם, ועתיר משח עתיר כמזם זה בעל שמועות שיש בידו חבילות חבילות של שמועות שיוכל להשביע בהם רבים, כן זה עתיר משח עתיר כמזם מוכר לרבים שיעורין גדולים ואינו כחוננוי שמוכר מעט מעט.

אמר רבי זירא אמר רב, מאי דכתיב כל ימי עני רעים, זה בעל גמרא, וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה. רבא אמר איפכא. והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא, מאי דכתיב מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בהם מסיע אבנים יעצב בהן אלו בעלי משנה, בוקע עצים יסכן בהם אלו בעלי גמרא.

ביאר המהר"ל, כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד שאין לו מנוחה שצריך ליגע על התרוצים שקשים לו. וטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה שאין לו דאגה כלל רק שונה הפרק כמו שהוא. ורבא סבירא ליה אפכא, כי בעל משנה כל ימיו רעים שאין נהנה כלל מן תלמודו, והלימוד הוא עול על האדם ולפיכך עליו נאמר מסיע אבנים יעצב, כך לימוד המשניות למוד שלהם טורח ועול על האדם כמו מי שמסיע האבן ממחצב ששם חוצבין האבנים, אבל בעלי תלמוד מפני שהם עוסקים בתלמוד שהוא חכמה אשר האדם נהנה ממנו ולפיכך נקרא טוב לב משתה תמיד וכן מה שנאמר ובוקע עצים יסכן בהם וגומר כלומר שהוא נהנה מן התלמוד.

והמהרש"א ביאר דרשת חז"ל כאן, דלכאורה הוציאו את המקרא ממשוטו, דמדבר על עני, וכתב נראה שדרשו כן משום דאין טוב לב היפך עני, והל"ל ועשיר משתה תמיד, ועל כן דרשו כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד כו'. ונחלקו רבא ורב, ועל פי מה שאמרו בסוף אלו מציאות דתלמיד חכם שגגות נעשו לו כזדונות, דלמעלתו אמרו כן, דהיינו שגגות לסתם בני אדם שהוא נכשל בו לפי שלא יודע באיסורן, נעשו לו לתלמיד חכם כזדונות שיודע להזהר מהם, וע"ז אמר כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד, שהוא בדאגה תמיד שמא יעבור ואף השגגות נעשו בעיניו כזדונות, וטוב לב וגו' זה בעל משנה, שהוא חושב תמיד שאינו עושה עבירות ואינו דואג. ורבא אמר איפכא לפי האמת שזה בעל משנה כל ימיו רעים שאינו נזהר אף בזדונות, וטוב לב וגו' זה בעל תלמוד שיודע

להזהר אף משגגות. ואמר מסייע אבנים יעצב וגו' על דרך שאמרו פ"ק דקדושין אם פגע בכך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נמוח כו' ואומר אבנים שחקו מים וגו', ולזה אמר הבעל משנה אין לו תועלת בלמודו שהוא רק מסייע אבנים שהוא יצר הרע, אבל יעצב בו מלהזהר אף משגגות, אבל בוקע עצים וגו' על פי מה שאמרו בתענית למה נמשלו ד"ת לעץ שנא' עץ חיים היא מה עץ קטן מדליק הגדול אף ת"ח הקטנים מחדדים את הגדולים, והיינו ומתלמידי יותר מכלם, וז"ש ובוקע עצים, שעושה לו עצים קטנים שהם תלמידים, יש בו תועלת שיסכן בהם מתוך פלפולו עמהם לעמוד על אמתת הדברים:

והכתב סופר [ויקרא כ"ו, ג.] כתב לבאר מדוע דרשוהו על בעלי תורה ולא כפשוטו, על דרך מה שאמרו על הפסוק אם בחקותי תלכו, ופירש רש"י שתהיו עמלים בתורה, הוא עיון בתורה תמיד ושלא לילך ד' אמות בלא דברי תורה, והוא יגיעה ועמל לאדם. וזה שאמרו כל ימי עני רעים אלו בעלי גמרא, וטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה, כי העני שרגיל לחיות בעוני והצער נעשה לו לטבע עד שאינו מרגיש העניות ואינו צער לו כל כך, אבל האביון קשה ממנו שהיה רגיל בטוב ושוב העני, וכשיעבור זמן רב גם הוא לא ירגיש כ"כ, ולכן אין כל ימי עני רעים, ולכן דרשו חז"ל על בעלי גמרא שמצער עצמו, והוא עני בתורה עד שיגע ומצא, ויגעת ומצאת תאמין, ושמה בעשרו שחננו ה', וליום מחר שלומד ענין חדש ומעיין בו ונתקשה ונתלבט בו הוא עני בדעת וקשה עליו מאד, כי אתמול היה עשיר ושמה בחלקו והיום הוא עני עד שיאירו עיניו ונתעשר, ולמחר יעיין בענין עיון חדש ומצטער מחדש וכן לעולם. וז"ש כל ימי עני רעים אלו בעלי גמרא, שיוצאים תמיד מעושר לעוני, וטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה, כי העשיר כשישיג עושר שמח מאד כשמוצא שלל רב, ולימים שמורגל בעושר אין שמח בו כ"כ, ולא בכל יומא מתרחש שירויח מחדש סך עצום ואינו בידו, אבל בעל משנה בכל יום מוסיף ולומד וממלא כריסו, וכל יום שמחה חדשה לו. וזהו שאמר טוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה, כנ"ל:

רבי חנינא אמר כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה, וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה. רבי ינאי אמר: כל ימי עני רעים זה איסטנים, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. רבי יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמן, וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי. ורבי יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה שדעתו קצרה, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה.

כתב המהר"ל, פירוש, אין לך דבר שהוא כל ימי אדם כמו אשתו, שהיא עם האדם תמיד, ולפיכך האשה היא כל ימי האדם, וכאשר יש לו אשה רעה כל ימיו הוא ברע, וטוב לב משתה תמיד מי שיש לו אשה טובה כי האשה תמיד אצלו וכאשר היא טובה היא טובתו תמיד.

ורבי יוחנן אמר זה אסתנים, כי דבר זה ג"כ תמיד, כי אי אפשר שלא יהיה דבר לפניו שלא יהיה קץ רוחו בו ולפיכך כל ימיו רעים. וכן למ"ד זה רחמן, כי דבר זה יותר רגיל שהוא שומע דבר שיש לרחם עליו ומצטער עליו כי לא יוכל לסבול, והיפך זה מי שהוא אכזרי, אף אם יגיע לאוהביו דבר אין מרחם עליהם ולפיכך הוא בשמחה תמיד. וכן למ"ד מי שדעתו קצרה הוא מצער וקפדן בכמה דברים ולפיכך כל ימיו רעים, והיפך זה מי שדעתו רחבה כאשר אינו מקפיד על דבר והוא בטוב לב תמיד.

והמהרש"א כתב לבאר על פי מה דאיתא בפרק ערבי פסחים שלשה חיייהם אינן חיים הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת, ולכך אמרו בהם כל ימיהם רעים, ועני הוא שחשוב כמת, וגם אלו אין חיייהם חיים, וההיפוך וטוב לב משתה תמיד, דאמרו שם בפסחים רבא שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא משום דחמרא מגריר גריר, ורב ששת שהיה איסטנים יתיב ביה בתעניתא משום דאיסטנים הוה, וז"ש רבי ינאי כל ימי עני רעים אפילו בעת שהוא קצת יום טוב הוא ברע להתענות בו כדי שיאכל מצה לתיאבון, וטוב לב שהוא נפש יפה כדרבא, משתה תמיד, גם בערב פסח שיאכל עיי"ז מצה לתיאבון, דחמרא מגריר גריר. ור"י אמר זה רחמן כמ"ש בשאול שחמל על אגג וניטל ממנו על ידי זה מלכותו, וטוב לב וגו' זה אכזרי על הרשעים כמ"ש באבוד רשעים רנה. ורבי יהושע בן לוי אמר זה שד הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנאמר הסר כעס מלבך והעבר רעה וגו', וההיפך שאין ממהר לכעוס.

דף קמ"ז ע"א

ואמר רבי יהושע בן לוי כל ימי עני רעים והא איכא שבתות וימים טובים כדשמואל, דאמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי. כתיב בספר בן סירא כל ימי עני רעים, בן סירא אומר אף לילות, בשפל גגים וגו ממטר גגים לגגו, ברום הרים כרמו מעפר כרמו לכרמים.

והכתב סופר [שמות כ, ה.] לפי הנ"ל מה שאמרו [ביצה ט"ז ע"א], תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה, דבוודאי לא היה שמאי אוכל בשר בחול, כדכתיב [דברים יב, כ.] כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך וכו', אלא מאחר שהיה רוצה לאכול בשבת ובחר בשמינה לשבת, ואם לא היה אוכל בחול בשר כלל, גם בשבת לא היה מתענג באכילתו והיה מצטער על ידי שינוי וסת, ולכן אכל הרזה בחול כדי שיהיה מורגל באכילת בשר, ועל ידי זה התענג כשאכל השמינה בשבת.

כתב המהרש"א דרבי יהושע בן לוי פירש לפי פשוטו,

מספק ואין חוזרים. עכ"ל הטור:

דהיינו דלהרמב"ם אף בלא אכל שם אין חוזרים המאכל והמשתה וכלים מועטים שבלו, ולהטור אין אלו חוזרים רק כשאכל שם בעת המתנות, שמפני התקרבות האכילה מוחל על כל אלו, וכשאכל בשוה דינר לא פחות, דדינר היא מטבע חשובה בזמנם. ועוד חולקים, דלהרמב"ם בלא בלו בכל עניין חוזרים ולהטור באכל שוה דינר אין חוזרין אלו הדברים אף כשהן בעין. וכתב הנמוקי יוסף דאם נתן מתנה מעות מזומן הוה ג"כ ככלים העשויים לבלות דלהוצאה ניתנו. ודעת הרמב"ם היא דעת יחיד וגם הרי"ף אינו סובר כמותו [עין בב"ש ס"ק ו'].

דף קמ"ו ע"ב

אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה, מתה אינו יורשה.

גירסת הרשב"ם, כיון שנכנס אחריה לבודקה מתה אינו יורשה, דהיינו דמאחר שנכנס לבודקה ודעתו לגרשה אינו יורשה ואף על פי שהיא אשתו, ומהא שמעינן דכל שהיא בקטטה עמו ודעתו לגרשה ומתה אינו יורשה, וכתב על זה הריטב"א, וזה אינו כלל, דכל שיורשה בין מדאורייתא ובין מדרבנן משום קטטה לא יפסיד זכותו, כשם שלא יפסיד זכותו בשאר ירושות, עיי"ש, וכתב דהגירסא הנכונה היא גירסת ר"ח ור"ת כיון שלא נכנס שם אלא לבודקה מתה אינו יורשה, והכי פירושו, כי זו ארוסה היתה וחורבה דידה הוה, והוי ככניסה לחופה להיות כאשתו, אבל הכא כיון שלא נכנס אלא לבודקה ודאי לא חשיב כניסה לנישואין ודינה כארוסה שאם מתה אינו יורשה.

רב ששת אמר רבי שמעון שזורי היא דתניא, בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו, חזרו לומר אף המפרש והיוצא בשיירא; רבי שמעון שזורי אומר אף המסוכן.

דעת הרי"ף בגיטין דהני ארבעה דאינון יוצא בקולר ומפרש ויוצא בשיירה ומסוכן כולו בצואה דידהו כמצוה מחמת מיתה גינהו, ודעת הרמב"ן דמסוכן ויוצא בקולר דוקא הוא דהוה כמצוה מחמת מיתה, דמפני שקרובין למיתה אומדנא הוא דאין בדעתן לינצל ולפיכך אפילו ניצלו חוזרין במתנתן ואפילו קנו מידן, ומתנתן במקצת אינה צריכה קנין כמצוה מחמת מיתה, אבל מפרש ויוצא בשיירא שהולכין עם סחורתן אנון סהדי דדעתן לחזור, ולפיכך לענין גט בלבד הוא שאמרו שכל שאמרו כתבו גט לאשתי אף על פי שלא אמרו ותנו דעתן הוא לגרש כדי שלא לעגן את נשותיהן, אלא שמתוך שהן בהולין לא גמרו את הדבר, וכל שאמרו כתבו אומדן דעתא הוא דלא לצחק בה אמרו, אבל במתנתן אם קנו מידן וחזרו אינו חוזרין במתנתן, ואפילו במתנתן מקצת יש לומר שצריכין

דהיינו זה מה שאמר לשון הפסוק ותו לא, ואמר עוד בן סירא אף לילות בשפל וכו', ויש לפרש בו שני עניינים, בשפל כו' לענין היזק ראייה, והשניה ממטר גגים כו' וכן כרמו כרמו, שהוצרך לטרוח בעלייה בראש ההר, ומעפר כרמו כו' ע"פ מ"ש ב' גנות זו ע"ג זו וירק בינתיים ר"מ אומר של עליון כו' דרואין מהיכן ירק זה חי ואמר ר"ש כל שהעליון כו' והשאר של תחתון והלכה כוותיה, וז"ש מעפר כרמו כו', דבר שהוא חי מעפר כרמו של העליון, שהוא העני, והוא נחשב שייך לכרמים אחרים, וק"ל:

השולח סבלונות לבית חמיו, שלח שם מאה מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אינו נגבין, לא אכל שם סעודת חתן הרי אלו נגבין וכו'. אכל תנן, שתה מאי, הוא תנן, שלוחו מאי, שם תנן, שגר לו מאי וכו' איבעיא להו מהו שישלש, שבח סבלונות, מהו, כיון דאי איתנהו לדידיה הדרי ברשותיה שבוח, או דלמא כיון דאי אבדי או מגבני בעי שלומי ליה ברשותא דידה שבוח, תיקו.

[קמ"ו ע"ב] יתיב רבין סבא קמיה דרב פפא ויתיב וקאמר בין שמתה היא ובין שמת הוא, הדר הוא סבלונות הדרי, מאכל ומשתה לא הדר; הדרא בה איהי הדרא אפילו כישא דירקא. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ושמן להן דמי בשר בזול. עד כמה בזול עד תילתא.

ומבואר במשנה ובסוגיא דהכל תלוי באם אכל או לא אכל, דאם אכל אין חוזרים, ואם לא אכל חוזרים, אבל הרמב"ם [פ"ו מזכיה הכ"א] כתב, השולח סבלונות לבית חמיו בין מרובין בין מועטין בין שאכל שם סעודת אירוסין בין שלא אכל בין שמת הוא בין שמתה היא או שחזר בו האיש יחזרו הסבלונות כולן חוץ מן המאכל והמשקה, וכן כלים מועטים ששלח לה להשתמש שם בבית אביה אם נשתמשה בהם ובלו או אבדו אינם משתלמים אבל אם היו קיימין חוזר הכל וגובה אותם בבית דין וכו'. אבל הטור [סימן נ] כתב וז"ל, והדרונות ששלח פעמים חוזרין ופעמים אין חוזרין כיצד שלח לה בגדים וכלי מילת דברים שעומדים להשתמש בהם בבית אביה ואפשר שתשמש בהן עד שיבלו ושמשו בהן בבית אביה וכן אם שלח לה מיני מאכל או משתה אם אכל ושתה בבית חמיו שוה דינר כששלחם שכך דרך להאכילו כששולח הדורון אז א"צ להחזירם אפילו הן עדיין בעין ואפילו הן שוין מאה מנה לא אכל שם כלל או אכל שם פחות מדינר צריכה להחזירם, בד"א שחזר בו הוא אבל אם היא חוזרת בה אפילו כישא דירקא חוזרת אפילו אם אכל שם, וכשמשלמת לו מנכה השליש ממה שהיתה שוה ומשלמת שני חלקים וכו'. שלחו לו לאכול בביתו כששלח הדורון או ששלח הדורון על ידי שלוחו והאכילו לשליח מיבעיא אם חשוב כאילו אכל שם ולא איפשיטא. ותו מיבעיא אם אכל שם שוה חצי דינר אם מחל על חציה, ותו מיבעיא אם השביחו הסבלונות אם אותו השבח חוזר עם הסבלונות כשהן חוזרין ולא איפשיטא ואין מוציאין

לקנין ואף על פי שמצוה מחמת מיתה במקצת אינה צריכה קנין, לפי שלא מצינו שחשו לטרופ הדעת באלו רק בשכיב מרע. וכתב הרשב"א דנראים דברי הרמב"ן.

סעיף כט

והרמב"ם כתב [פ"ה מזכיה הכ"ד] המפרש בים והיוצא בשיירא והיוצא בקולר והמסוכן והוא שקפץ עליו החולי והכביד עליו חליו, כל אחד מארבעתם כמצוה מחמת מיתה והרי דבריו ככתובים וכמסורים דמי ומקיימין אותן אם מת, ואם ניצל ועמד אפילו קנו מידו במקצת חוזר כדין כל מצוה מחמת מיתה. עכ"ל. ומכל מקום אפילו לרמב"ם אין זה רק כשסמוך לפרישתו לים וליציאתו בשיירא צוה אבל אם צוה ימים מקודם דינם כבריא לגמרי:

דף קמ"ז ע"א

ת"ר, שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת, ואל תמרדו במלכות בית דוד, ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים. מר זוטרא אמר בלול איתמר וכו'.

ביאר המהרש"א הלשון שאמר אל תהיו במחלוקת ולא אמר אל תחלוקו, לפי שלפעמים לא הוזהר אדם מלחלוק עם חבירו כשעבר עליו הדרך, אבל אמר אל תהיו גורמי המחלוקת. ואמר ויום טוב של עצרת ברור כו', כדאמרין בעי שמעתתא צילותא כיומא דאיסתנא, ולכך כשעצרת שהוא יום קבלת תורה ברור ורוח צפונית מנשבת בו הוא סימן יפה להלכה, דאין להקב"ה בעולמו רק ארבע אמות של הלכה, וע"כ אמר זרעו בו חטין שהחטין מביאין הדעת לאדם, דאמרין בפרק בן סורר עץ הדעת שאכל ממנו אדם הראשון חטה היתה, ואמרין נמי פרק לולב הגזול שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן מדקרי ליה עץ הדעת כו' וק"ל:

והמהר"ל כי כל ציוויו של אחיתופל היתה על המחלוקת, דכתב דדיש להקשות מה ענין אלו דברים שצויה עליהן ביותר, וכתב דנראה מפני כי ראה אחיתופל שהיה בקושרים ובמחלוקת ומה שהגיע אליו מפני המחלוקת ואין דבר גרוע מזה, ולפיכך היה מזהיר על מחלוקת, ובודאי אל אחיתופל היה נאה להזהיר על המחלוקת יותר מאחרים כאשר אין חכם גדול יותר מבעל נסיון, ולפיכך אמר אל תהיה במחלוקת שהוא דבר רע כנ"ל, וכדי לחזק יותר אמר שיהיו נזהרים וזריזים שלא יבא סיבת המחלוקת, וסיבת המחלוקת הוא מתוך שאין לו חטים, וכדאמרין בפרק הזהב לעולם יזהר אדם כתבואה בתוך ביתו שאין מריבה בתוך ביתו אלא בשביל חטים שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך, הרי שמניעת החטים הוא שמביא לידי מחלוקת. ולהסיר סבת המחלוקת אמר דרך רמז וחכמה י"ט עצרת ברור זרעו

חטים כלומר שאז יהיה לכם חטים, ומפני שעוד יש לחוש באולי יבא לידי מחלוקת אמר ואל תמרדו במלכות בית דוד, ודוקא מלכות בית דוד, שהמלך עושה שלום, וכמו שאמרו הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מורא מלכות איש את רעהו חיים בלעו (אבות פ"ג), ולפיכך אמר ואל תמרדו במלכות בית דוד כי אל דוד נתנה המלכות, אבל שאר המלכות אין לו קיום, ואדרבא כאשר יש מלכות אחרת מפני שאין ראוי אליו המלכות מתחדש המחלוקת.

ועוד יש לפרש כי שלש צואות אלו כנגד שלשה שלומות שהאדם צריך, האחד שלום בית הוא ראשון וכנגד שלום בית אמר יום עצרת ברור זרעו חטים, כמו שהתבאר כי החטים גורמים שלום בית דכתיב השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך וזהו השלום הראשון והוא שלום בית. השני הוא שלום איש את רעהו חוץ לבית, ועל זה אמר אל תהיו במחלוקת וזהו השלום איש את רעהו. השלום השלישי הוא מצד שלום האומה בכללה מצד השונאים והמתנגדים הבאים על האומה, וכנגד זה אמר ואל תמרדו במלכות בית דוד, שהוא מוכן ועומד בפרט לדבר זה להציל אותם מיד שונאיהם, שלכך נתן הש"י מלכות זה כדי לעשות שלום מן האומות האלו, ואף מלכות אחר אינו מוכן לזה כמו שהוא מוכן לזה מלכות בית דוד. ובספרי (נשא) וישם לך שלום זה שלום מלכות בית דוד, שתראה מזה כי מלכות בית דוד הוא שלום ישראל שהרי עליו הכתוב אומר וישם לך שלום והוא כנ"ל.

מוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה וכו'.

כתב המהרש"א, דהיינו אחר גמר דין המים שהיה בחג, כי הכל הולך אחר גמר דין, ואמר שהיו צופין לעשן המערכה שהיה עדיין עשן במוצאי יום טוב, דהיינו בלילה מאבירים ופדרים שלא נתעכלו, והכל צופין בעשן המערכה ולא בעשן אחר, דהא אין סברא שעשן אחר לא היה נוטה לפי הרוחות במוצאי יום טוב דחג לשנות טבעו, אלא שהנראה דודאי בעשן אחר נמי היו יכולין להסתכל זה, אלא דנקט עשן המערכה דשם היה עשן מצוי תמיד בלילה במוצאי יום טוב של חג. ועוד נראה דעשן אחר כיון דאבודור א"א להסתכל בו שפיר לפי הרוחות, משא"כ עשן מערכה גם כי הלך לפי הרוחות במוצאי יום טוב הוה אזיל כדיקלא ולא איבודור היה בידם לכיון לפי הרוחות:

דף קמ"ז ע"ב

ורבא אמר רב נחמן מתנת שכיב מרע מדרבנן בעלמא היא, שמא תטרף דעתו עליו וכו' אינה של תורה ועשאוה כשל תורה.

בדפים אלו מתבארים הלכות מתנת שכיב מרע, והחילוקים בינה לבין מתנת בריא, ונקדים לזה הכללים בעניינים אלו כמבואר בגמרא והפוסקים.

אין דבריו קיימים בלא קניין אלא אם נתן כל נכסיו דאז אמרינן דמסתמא מחמת דאגת מיתה הוא נותן וחששו חכמים שלא תטרף דעתו ולא הצריכו קניין ואם עמד מחליו חוזר בו, אבל אם נתן מקצת נכסים דינו כבריא וצריך קניין ואם עמד מחליו אינו חוזר בו דכיון ששייר לעצמו נראה שלא נתן מחמת דאגת מיתה, אבל במצוה מחמת מיתה, שהזכיר בשעת המתנה שנותנה מחמת דאגת מיתתו, או שאמר בפירוש שנותנה במתנת שכיב מרע שלא יקנה אותה המקבל אלא לאחר מיתתו אין חילוק בין מתנה בכולה למקצתה וא"צ קניין ואם עמד חוזר. ובזה י"א דבג' ימים הראשונים מחליו אם לא הזכיר מפורש שנותן מחמת דאגת מיתה צריך קניין כשלא נתן כל הנכסים, דבג' ימים ראשונים אינו נותן מחמת דאגת מיתה אם לא שהזכיר מפורש או שנתן כל הנכסים דמוכח שנותן מפני דאגת מיתה, אבל לאחר ג' ימים או שקפצה עליו המחלה אפילו תוך ג' דינו כמצוה מחמת מיתה.

וכל ענינים אלו דמתנת שכיב מרע יסודם הוא דין אומדנא, דאמרינן דאנן סהדי מכח אומדנא דכך או כך כוונתו כמו שיתבאר, ולכן יש עוד שדינים כשכיב מרע שא"צ קניין, כמו נשתתק ומפרש בים ויוצא בשיירה למדבריות והיוצא בקולר לדון למיתה, שאם יצאו מן המצב הנ"ל שהיו בו חוזרים במתנתם.

עד כאן הכללים בזה, והפרטים יבארו כל אחד על מקומו.

מתנת שכיב מרע מדרבנן בעלמא היא, שמא תטרף דעתו עליו.

והואיל וזה טעם התקנה יש אומרים שדין מתנת שכיב מרע היא דוקא אם ציוה בעצמו, אבל אם מינה מורשים שיחלקו את נכסיו, אין בדבריו כלום, דמיד כשמת נפלו הנכסים לפני היורשים ונתבטלו מתנותיו, ולא שייך לומר בזה דדבריו ככתובים וכמסורים דמי, דאף אם יכתוב שאחרים יתנו נכסיו אין ממש בזה, ויש אומרים דדבריו קיימים, דעשיית אפוטרופוס הוי כמו צוואתו ודבריו קיימים, דכיון דמעיקר הדין אין בדברים קניין רק דבשכיב מרע תקנו שדבריו יתקיימו, מה לי אם אמר בעצמו ליתן לפלוני או צוה לאחרים שיתנו דהרי רצונו צריכים לקיים, ודיעה ראשונה ס"ל כיון דעיקר התקנה היתה שלא תטרף דעתו, אין זה רק כשנתן בעצמו, אבל כשלא נתן בעצמו אינו חושש כל כך, ואם היה רוצה שיתקיימו דבריו היה אומר בעצמו למי ליתן.

דף קמ"ח ע"א

אמר רבא אמר רב נחמן, אם תמצוי לומר דקל לאחד ופירותיו לאחר לא הוי שיור, מקום פירי דקל לאחד ושייר פירותיו לפניו שייר מקום פירי, מאי טעמא כל לגבי נפשיה בעיין יפה משייר.

תקנת חכמים בחולה שנותן מתנה שאין צריך קניין ודברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי, ואף שאין המקבל קונה רק לאחר מיתת הנותן עשאוה כאילו כתב ומסר לו בחייו, ולכשימות יקנה למפרע משעת נתינה [טור] ותקנו שיהיה הקניין באופן זה, דאל"כ איך יקנה המקבל לאחר מיתה, הלא יורשיו קודמין שירשין מן התורה, לכן עשאוה כאילו מסר בחייו בקניין גמור, ואם המתנה היא קרקע הוי כאילו כתב השטר בחייו אף שאינו קונה רק לאחר מיתת השכיב מרע, ולכן אמרו לקמן [קמ"ט ע"א] דמתנת שכיב מרע כירושה שוויה רבנן, דכמו דהיורש קונה הנכסים רק לאחר מיתת מורישו, ומ"מ גם מחיים הם כשלו לכשימות מפני גזירת הכתוב, כמו כן מתנת שכיב מרע הוה מחיים כשלו אף שהקניין הוא לאחר מיתה, ולכן במקום שאינו יכול להוריש אינו יכול ליתן במתנת שכיב מרע.

ומה שלא תקנו חכמים שבאמת יזכה לגמרי משעת אמירתו, כדי שיהיה השכיב מרע יכול לחזור בו אם יקום מחליו, ומבואר בסוגיין דואלמוה רבנן לדין מתנת שכיב מרע שעשאוה כדין התורה לעניין שאם נתן שטר חוב במתנת שכיב מרע אין היורש יכול למחול, דאף דמוכר שטר חוב יכול למחול כאן אינו יכול.

ואין חילוק במתנת שכיב מרע בין שצוה לתת לו מיד לאחר מותו או צוה ליתן לאחר זמן, ולא אמרינן שאין ביכולתו ליתן לאחר זמן שהרי הקדימוהו היורשים, דכיון שעשאוהו כמסורים בחייו להמקבל לא חלה הירושה על זה, ולכן אף שבמתנה הולך לאו כזכי דמי, "ג אבל במתנת שכיב מרע הולך הוי כזכי, ואף שמת המקבל קודם הנותן זכו יורשי מקבל דמשעה שמסר לשליח הוה כאלו זכה המקבל מפני שעשאוהו כמסורים בחייו.

ולמה תקנו חכמים כן, מפני שהחולה דעתו חלושה ולא כל העיתים מוכשרים אצל החולה לעשות קניינים, וחששו חז"ל שאם יהיה ידוע להחולה שאין דבריו קיימים יצטער מזה ותטרף דעתו עליו ויבא לסכנה, לכן תקנו שמה שירצה לעשות בנכסיו יתקיים בדיבור בעלמא, דלמה לא נעשה לו רצונו בנכסיו עצמו:

ומה נקרא שכיב מרע, כתב הרמב"ם [פ"ה מזכיה ה"א] דהסומא או הפיסח או הגידם או החושש בראשו או בעינו או בידו או ברגלו וכיוצא בהן שלא נתפשטה המחלה בכל הגוף הרי הוא כבריא לכל דבריו במקחו וממכרו ומתנותיו, אבל החולה שתשש כח כל הגוף וכשל כחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והרי הוא נופל על המטה, הוא הנקרא שכיב מרע אף על פי שלא אמר שמצוה מחמת החולי.

ובהמשך הסוגיות נתבאר דבשכיב מרע עצמו יש חלוקי דינים בין שכיב מרע ומצוה מחמת מיתה, דשכיב מרע שנתן נכסיו ולא הזכיר שמחמת דאגת המיתה הוא נותן

כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כך אינו משייר דבר שלא בא לעולם, כגון שמכר דקל לראובן ושייר מפירותיו לשמעון דבר ידוע בכל שנה, לא קנה שמעון כלום מהפירות וראובן נוטל כל הפירות, וכל זה הוא שמכר הפירות לאחר, אבל אם שייר הפירות לעצמו כך וכך פירות לשנה שיוורו שיור דאמרינן דבעין יפה שייר, והיינו ששייר מקום הפירות והוי כדקל לפירותיו ואף על פי שלא פירש, ולאחר לא אמרינן ששייר מקום הפירות אא"כ פירש להדיא כן. וכששייר לעצמו אפילו מכר לוקח זה את השדה לאחר חלקו של זה המוכר אינו יכול למכור וצריך גם השני ליתן להמוכר הראשון כל מה ששייר, אבל אם אמר המוכר הראשון להלוקח הפירות שלי כל זמן ששדה זו בידך, כשמכרה לאחר פקע כחו של המוכר הראשון. וכן אפילו בעודה ביד הלוקח הראשון אם המוכר מת אין ליורשיו כלום אא"כ פירש לי וליורשיי, והטעם דהרי אין יכול להוריש דבר שאין בו ממש [הגר"א] ועוד דכיון דאין לו רק משום דבעין יפה שייר לא מהני רק לו ולא ליורשיו [שו"ר]. וי"א דזהו דווקא כשלא שייר דבר מסויים אלא פירות, דאז לא הוי רק כתנאי בעלמא ולכן צריך לפרש לי וליורשיי, אבל שייר דבר מסויים, כגון שמכר בית ואמר הדיוטא העליונה שלי, או ששייר בהאילן ענף פלוני, יורשים יורשיו אחריו אף בסתמא, דהשיור לא נכנס בכלל המכר כלל.

דף קמ"ח ע"ב

שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ועמד אינו חוזר, חיישינן שמא יש לו נכסים במדינה אחרת וכו' אמר רב חמא באומר כל נכסי. מר בר רב אשי אמר במוחזק לן דלית ליה.

כתב הריטב"א, לא שאמר כל נכסיו סתם, דא"כ אפילו יש לו נכסים בשום מקום הרי נתנם לזה, אלא כשהיה פורט כל נכסיו הידועים לנו ואמר שנתנם לו, ומשום הכי אמרינן חיישינן שמא יש לו נכסים במדינה אחרת והויא הא מתנה במקצת ולפיכך עמד אינו חוזר. אמנסך הקשה הריטב"א דכיון דספק הוא למה אנו תולין שיש לו נכסים במדינה אחרת ולפייו כח של מקבל מתנה, אדרבא נכסים בחזקת נותן קיימי ועל המקבל להביא ראיה שיש לו, והביא שיש אומרים דשאני הכא דכיון שפורט והולך רגלים לדבר לחוש שיש לו נכסים אחרים, ולפי שיטה זו דוקא כשנותן אותם לאדם אחד או להרבה בני אדם בשוה, שהיה יכול לכלול ולומר שנותן להם כל נכסיו, אבל כשנותן לרבים חלקים שאינם שוים אין כאן שום הוכחה ועליו להביא ראיה שהיא מתנה במקצת.

ולהלכה [בטור ושו"ע ח"מ סימן ר"נ], שכיב מרע שנתן הנכסים שלו ולא אמר כל נכסי יש לה דין מתנה במקצת דאינו קונה בלא קניין, מפני שהיורשים יכולים לומר שמא יש לו עוד נכסים במקום אחר, ואם קנו מידו ועמד

אינו חוזר מטעם זה, אף על גב דספק הוא, מ"מ מדלא אמר כל נכסי משמע יותר שהם מקצת [ט"ו] אא"כ הוא מוחזק שאין לו נכסים אלא אלו ואז דינה כמתנה בכולה. ואם אמר כל נכסי אלו שדה פלונית ופלונית וכו', אף די"ל כל נכסי אלו שבכאן ויש לו עוד נכסים במקום אחר, מ"מ כיון שאמר כל נכסי, דינה כמתנה בכולה אף שאין לנו חזקה שאין לו עוד נכסים במקום אחר [סמ"ע]. ויש אומרים דאף בלא לשון כל ובלא חזקה, כיון שאין ידוע לנו שיש לו עוד נכסים גם בלא קניין אין ביכולת היורשים להוציא מיד המקבלים ותמיד יד המקבל על העליונה, בין בלא קניין ומת שאין היורשים מוציאים מידו וכן בקניין ועמד שאינו יכול לחזור בו ותלינן שיש לו עוד נכסים ומקיימין המתנה מכל צד שאנו יכולין [הרב המגיד פ"ח מזכיה] דאין לנו כח לבטל מתנה וודאית אם לא בדבר ברור.

איבעיא להו חזרה במקצת הוי חזרה בכולה או לא וכו' והלכתא חזרה במקצת הויא חזרה בכולה.

כתב הריטב"א דיש אומרים דמדובר כשהראשונה כולה לאדם אחד, אבל אם נתן נכסיו כולם לשני בני אדם וחזר בו באחד מהם לא הויא חזרה לאידך, ואחרים פירשו דסתמא קאמר ואפילו לשני בני אדם כגון שהיו בדייתיקי אחת.

ובאופן שנתן קצת נכסיו לאחרים והשאר ליורשיו וחזר בו מיורשיו, דעת הרמב"ן דלא הויא חזרה לאידך, כי מה שנתן ליורשיו אינו חשוב אלא כירושה בעלמא וכתב הריטב"א דכן נראה עיקר, ואם אמר בפירוש שאינו חוזר בו אלא מן המקצת ההוא, ודאי דבריו קיימין כשלא חזר בו, ומיהו אף על גב דבשעת חזרה במקצת הויא חזרה מתנה במקצת, כיון דבשעת מתנה הויא מתנה בכולה בטר שעת מתנה אזלינן ונידונת כמתנה בכולה.

ולהלכה [שם], שכיב מרע שנתן כל נכסיו וחזר במקצתם, מסתמא חזר בכולם אף שלא פירש, ואם מת הנכסים להיורשים, ואפילו נתנם לשני בני אדם ובשטר וחזר מאחד מהם גם השני בטל, ולא אמרינן אלימא מילתא דשטרא וכשלא ביטל להשני בפירוש מתנתו קיימת, דכיון דבשטר אחד הם מסתמא כל השטר בטל, אבל אם הם בשני שטרות וביטל את האחד לא ביטל את השני אא"כ פירש [סמ"ע]. מיהו אם פירש שאינו חוזר רק במקצתה קנה השני הנשאר בכל עניין, ואף על גב דלפי חזרתו הוה מתנת השני מתנה במקצת, ואם כן איך יקנה כשימות בלא קניין, מ"מ כיון שבשעה שנתן היתה מתנה בכולה שא"צ קניין לא נתבטלה עתה בחזרתו ממקצתה. ויש אומרים דדווקא אם נתן אותו המקצת שחזר בו לאחר, דסוף סוף היא מתנה בכולה, אבל אם חזר בה לעצמו, גם הנשאר ביד זה שלא חזר בו בטל עד שיקנו ממנו, דכיון דיש יכולת ביד השכיב מרע לחזור בו, אחרי שחזר בו הוה כגילוי דעת גם על השני שיצא מכלל מתנת

דאיתנהו לזוזי בעינייהו, הא דפרעינהו בחובו. שכיב מרע שהודה, מהו וכו'.

אם מכר נכסיו כשהיה שכיב מרע, אם מכר מקצתם ממכרו קיים כמו הבריא כיון שמכרם באחד מדרכי הקנייה, ואם מכר את כולם והמעות קיימים, אם עמד חוזר, דאנן סהדי שלכן החזיק בידו את דמי המכירה ולא הוציאן כדי שיחזור בו אם יעמוד, ואם הוציא המעות אינו יכול לחזור בו וכל שכן כשמת שאין היורשים יכולים לבטל המכירה. וזה שאמרנו דאם עמד חוזר זהו דוקא כשחזר בו בפירוש, אבל אינו כמתנה שבטילה מן הסתם כשעמד [רשב"א], ולכן אם לא חזר בו מיד כשעמד אינו יכול לחזור בו עוד. וכתב ערוך השלחן דנראה דאם מכרן בזול הרבה דינה לגמרי כמתנה ובכל מקום שחוזר במתנה במקצת חוזר גם בזה:

ואם הודה בחליו על נכסיו שהם של פלוני קנה הלה בכל ענין ואפילו יעמוד מחליו אינו יכול לחזור בו, דמה שייד חזרה בהודאה, ולא עוד אלא אפילו ידוע לנו שמעולם לא היה של אותו פלוני וה"ז כמתנה ממש, מ"מ מדהוציא בלשון הודאה אמרינן שעשה כן כדי שלא יהיה ביכולתו לחזור בו [סמ"ע].

דף ק"נ ע"ב

עבדא איקרי נכסי, דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין. ארעא איקרי נכסי, גלימא איקרי נכסי וכו'.

מבואר בסוגיא דהנותן מתנה ואמר מטלטלין שיש לי אני נותן לפלוני, נוטל כל כלי תשמישו אבל לא חטין ושעורים וסחורות וכיוצא בזה, דבלשון בני אדם לא נקראו מטלטלין רק כלי תשמיש, ואם אמר כל מטלטלין שלי אני נותן לפלוני נוטל הכל לבד ספר תורה וספרים שאין נכללין בסתם [ש"ך חושן משפט סימן רמ"ח] ועבדים בכלל מטלטלין בלשון בני אדם, אבל לא רחים התחתונה אף שמעיקרה היא מטלטלין מ"מ כיון שמחוברת לארץ ואין דרך לטלטלה אחרי שהוקבעה בארץ וגם בשעה שרוצים לנקרה מנקרים אותה במקומה, משא"כ רחים העליונה דכשבאים לנקרה מטלטלין אותה ממקומה היא בכלל מטלטלין [סמ"ע שם]. וכתב ערוך השלחן דאם נתן ספרים במתנה אין ספר תורה בכלל לפי לשון בני אדם, וכ"ש דאין ספרים בכלל ספר תורה.

אמר נכסי לפלוני נוטל כל המטלטלין וכל הקרקעות ובגדים ועבדים ועופות ובהמות וספרים ותפלין, אבל ספר תורה יש ספק בסוגיין אם הוא בכלל נכסים או לאו, לפיכך אם תפס המקבל אין מוציאין מידו. ואפילו להפוסקים דלא מהני תפיסה, מ"מ בזה שהספק הוא לא בדין אלא בלשון בני אדם איך הוא וכשיבא אליהו ויאמר שכן הוא הלשון יתברר הדבר, וכל ספק העומד להתברר במקום שנמצא הממון תקום בידו, ויש מי שאומר דזהו רק לדעת הרמב"ם דמהני תפיסה בספיקא דדינא [הגר"א]. ומבואר בסוגיין דמעות ג"כ בכלל נכסים.

שכיב מרע כדין מתנה במקצת שצריכה קניין כמתנת בריא. ואם כתב נכסיו מקצתן לאחרים ומקצתן ליורשים וחזר בחלק היורשים, לא נתבטלה מתנתן של האחרים כדין חזרה במקצת דהוה חזרה בכולה, דשל יורשין אינו אלא כירושה בעלמא.

איבעיא להו הקדיש כל נכסיו ועמד, מהו וכו' הפקיר כל נכסיו מהו וכו' חילק כל נכסיו לעניים, מאי וכו' תיקו.

כתב הריטב"א דיש אומרים דהו"ל תיקו דאיסורא ולחומרא, ואחרים אומרים דהו"ל תיקו דממונא ולקולא דנכסים בחזקת נותן קיימי. ואף שאמרו לקמן [קע"ד ע"ב] שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, ואם עמד חוזר למה לי מהאי טעמא תיפוק ליה דקיימא לן כל שאילו עמד חוזר חוזר במתנתו, והביא הריטב"א תירוץ הרמב"ן והרבה דלתמוה עליו, וכתב דהנכון כמו שהיה מפרש מורו הר"ם דבהפקר והקדש וחלוק לעניים כיון דאפילו בבריא מהני באמירה, אף בשכיב מרע נמי מהני, שהוא כמו קנה בקנין מעכשיו, ואפילו תאמר דאילו עמד לא קנה, אם לא עמד אינו חוזר במתנתו, שלא נאמר הכלל ההוא בכל מקום אלא בסתם מתנת שכיב מרע שאינו מקנה מעכשיו, דפשוט דשכיב מרע או מצוה מחמת מיתה שזיכה וקנו מידו מעכשיו אם ימות שאין אנו אומרים דכיון שאם עמד חוזר חוזר במתנתו, והכא נמי לא שנא, והספק כאן הוא דמשום דקים לן דאם לא עמד אינו חוזר, מספקא לן דילמא הוא הדין שהקנה לגמרי שאפילו עמד לא יוכל לחזור, ואינו דומה למתנת שכיב מרע בכולה שכתוב בה קנין דדיינינן ליה לאחר מיתה ולא דיינינן ליה כמעכשיו ובעינן דמיפה את כחו, דהתם כיון שרוב מתנות שכיב מרע באמירה, אנן סהדי דאפילו בקנין, מסתמא כשנותן כל נכסיו אינו מקנה אלא כעין אמירה ולאחר מיתה, אבל הקדש שכחו גדול בבריא לקנות באמירה מיד, לא הרעו כחו כל כך בשכיב מרע שלא יחול מעכשיו, וסיים הריטב"א דזה נראה דבר ברור לכל מודה על האמת.

ולהלכה, כמו שהדין במתנת שכיב מרע להדיוט כמו כן שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ולא שייר כלום או שחלקם לעניים או שהפקירם אם עמד נתבטל הכל כדין נותן מתנה, וכן יכול לחזור גם בהם בחליו ולעכבם לעצמו או ליתנם לאחרים, ואף על גב דבסוגיין נשארו בספק אם דינם כהדיוט או אפשר כיון שהוא חולה גמר בדעתו להקדישן או לחלקן לעניים, מ"מ מדספיקא הוא מוקמינן הנכסים בחזקת יורשים כשמת, וכ"ש כשלא מת דעומדים בחזקתו. ויש אומרים דבחליו אינו יכול לחזור בו וכשמת נתקיים ההקדש וההפקר והצדקה כמו שהבאנו לעיל.

דף קמ"ט ע"א

איבעיא להו מכר כל נכסיו מהו וכו' ולא פליגי הא